

адаптивності студентів-психологів во время вузовской підготовки.

Ключевые слова: професіональна адаптація/дезадаптація, адаптивність, професіональна адаптивність, адаптивність, професіональна адаптивність, професіональний адаптаційний потенціал.

The paper presents of psychological specific professionall adaptive potential, professional adaptation, professional nonadaptation in students-psychologists in high school. It is researched the psychological substance and content of adaptive potential as a progress factor of firmness to the professional nonadaptation.

Key words: professional adaptation/nonadaptation, adaptiveness, professional adaptiveness/nonadaptiveness, adapted, professional adapted/nonadapted, professional adaptive potential.

УДК 378.015.3: 316.77: 159.928 (043)

Розова Т.М.

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З КОНТАКТНІСТЮ У СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІВ

Проаналізовано психологічні особливості динаміки розвитку комунікативних здібностей та їх взаємозв'язок з контактністю у майбутніх психологів. Висвітлено порівняльну характеристику розвитку комунікативних здібностей студентів першого, третього та п'ятого курсів. Описано динаміку рівнів розвитку контактності майбутніх психологів у процесі їх вузівської підготовки.

Ключові слова: комунікативні здібності, контактність, динаміка рівнів розвитку контактності, майбутні психологи.

Постановка проблеми. Проблематика професійно-

комунікативних здібностей як психологічного феномена у загальній сукупності явищ індивідуального розвитку особистості є актуальною і своєчасною. Зміна пріоритетів у системі професійної діяльності психологів та модель взаємодії психолога з клієнтами, потребує творчого підходу до розробки і застосування інноваційної психологічної роботи з ними. Актуальність проблеми дослідження розвитку професійно-комунікативних здібностей у студентській молоді, тобто в період адаптації та становлення основ професіоналізму, суттєво зростає у зв'язку з перебудовою системи освіти в сучасній Україні.

В останні роки особлива увага приділяється ролі психофізіологічних передумов у професійному спілкуванні та активізації професійно-комунікативних здібностей у майбутніх психологів у процесі їх вузівської підготовки. Професійно-комунікативні здібності та чинники їх розвитку, а також, визначення взаємозв'язку психологічних особливостей контактності та професійно-комунікативних здібностей у становленні особистості студентів, виступають важливою складовою психологічної готовності майбутнього фахівця до успішної професійної діяльності психолога.

В останні роки з'явилося багато робіт, у яких безпосередньо, чи у зв'язку із вивченням інших проблем досліджуються питання професійно-комунікативної активності особистості. У працях вітчизняних та зарубіжних авторів по-різному розуміється роль і місце професійно-комунікативних здібностей у становленні і розвитку особистості. Це поняття наповнюється особливим змістом стосовно проблеми зазначених здібностей у професійному спілкуванні (О.О.Бодальов, Л.В.Долинська, В.А.Кан-Калік, Н.В.Кузьміна, О.О.Леонтєв, Р.С.Немов, Л.Е.Орбан-Лембрик, Н.І.Пов'якель, Ю.О.Приходько, Г.В.Попова, Л.О.Савенкова, М.В.Савчин, В.А.Семиченко, С.В.Терещук, М.В.Тоба, Т.Д.Щербан, Т.С.Яценко та ін.).

Вирішальним для дослідження здібностей є питання про детермінацію їх розвитку, співвідношення біологічного і соціального в структурі здібностей самої особистості. Щодо цього питання, то у психології здібностей виокремлюють три підходи до розв'язання цієї проблематики: генетичний (С.Д.Максименко,

Б.М.Теплов, В.Д.Шадріков, Ф.Гальтон, М.Мерфі, Л.Терстоун та ін.), діяльнісно-середовищний (В.І. та Л.Г.Копалові, В.А.Крутецький, О.М.Леонт'єв, В.М.М'ясищев, К.К.Платонов, С.Л.Рубінштейн, Б.М.Теплов, Ю.Б.Гіппенрейтер та ін.), генотипно-середовищний (Т.І.Артем'єва, В.М.Дружинін, Г.С.Костюк, В.А.Крутецький, С.Д.Максименко, В.О.Моляко, К.К.Платонов, Я.О.Пономар'єв, Б.М.Теплов, Н.С.Лейтес та ін.)

Специфікою професійно-комунікативної діяльності між психологом і клієнтом є схильність до організації тривалої і ефективної взаємодії з клієнтами. Значна частина авторів (О.Ф.Бондаренко, В.А.Кан-Калік, Н.В.Кузьміна, О.О.Леонт'єв, С.Д.Максименко, Л.Є.Орбан-Лембрик, Н.І.Пов'якель, Л.О.Савенкова, В.А.Семиченко, С.В.Терещук, Н.В.Чепелева, Т.Д.Щербан та ін.) вважає її однією з найголовніших професійно-комунікативних здібностей психологів у процесі професійної діяльності.

Отже, незважаючи на актуальність досліджуваних питань, доречно констатувати, що проблематика розвитку професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів та їх взаємозв'язок з контактністю, в тому числі і за умов сучасних розвивальних психотехнологій та психотехнік, до останнього часу розроблялась недостатньо, як у контексті педагогічної та вікової психології, так і загальної психології і, зокрема, психології здібностей. Тому має науковий сенс цілеспрямоване вивчення універсальних характеристик розвитку професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів, розкриття природи і умов становлення професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів. Тому, **метою** даної статті є дослідження психологічних особливостей комунікативних здібностей та їх зв'язку з контактністю студентів, зокрема психологів, в процесі вузівської підготовки.

Дослідно-експериментальна робота виконувалась на базі НПУ імені М.П.Драгоманова впродовж 2003 – 2008 років. Різними видами дослідно-експериментальної роботи було охоплено 150 студентів – майбутніх психологів першого (Експ. гр.1), третього (Експ. гр.2) та п'ятого (Експ. гр.3) курсів денної форми навчання.

Для того, щоб визначити особливості комунікативних здібностей та спрямованості комунікативної діяльності майбутніх психологів, ми підібрали такі методики, за допомогою яких можна всебічно дослідити характеристики комунікативних здібностей, їх складових та оцінити рівень контактності особистості.

Результати особливостей розвитку комунікативних здібностей у студентів – майбутніх психологів за методикою КОЗ-2 показано у таблиці 1.

У результаті проведеного дослідження було виявлено, що жодного респондента в Експ. гр. 1 так і в Експ. гр. 2, а тільки 2 % респондентів Експ. гр. 3 мають надто високий рівень прояву комунікативних здібностей. Це свідчить про те, що вони відчують потребу у комунікативній діяльності, активно прагнуть до неї, швидко орієнтуються у важких ситуаціях, природно ведуть себе в новому колективі, ініціативні, віддають перевагу важливій справі або важкій ситуації, що склалася, приймають самостійні рішення, відстоюють свої погляди, думки, намагаються, щоб вони були прийняті колегами, можуть внести пожвавлення у незнайому компанію, люблять організовувати різні ігри, міроприємства, наполегливі у процесі діяльності, що привертає їх увагу. Вони самі шукають такі справи, які б задовольнили їх потребу в комунікативній діяльності.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика розвитку комунікативних здібностей у майбутніх психологів (за методикою Б.Ф.Федоришина та В.В.Синявського)

Рівні розвитку професійно-комунікативних здібностей	Порівняльна характеристика розвитку професійно-комунікативних здібностей у студентів – майбутніх психологів (у %)		
	Експ. гр.1	Експ. гр.2	Експ. гр.3
Надто високий	-	-	2
Високий	2	2	4
Середній	18	20	20
Нижче середнього	48	54	52
Низький	32	14	22

ВИПУСК 1

2 % респондентів Експ. гр. 1, і стільки ж - 2 % респондентів Експ. гр. 2, та трохи більше 4 % респондентів Експ. гр. 3 утворюють групу з високим рівнем прояву комунікативних здібностей. Такі студенти не розгублюються у нових умовах, швидко знаходять друзів, постійно намагаються розширити коло своїх знайомих, займаються суспільною діяльністю, допомагають близьким, друзям, колегам, проявляють ініціативу в процесі комунікативної діяльності, із задоволенням приймають участь в організації суспільних міроприємств, здатні приймати самостійні рішення в складних ситуаціях. Все це вони роблять не примусово, а у відповідності до внутрішніх прагнень.

18 % респондентів Експ. гр. 1, трохи більший відсоток – 20 % респондентів Експ. гр. 2 і стільки ж – 20 % респондентів Експ. гр. 3 мають середній рівень прояву комунікативних здібностей. Вони прагнуть до контактів з різними людьми, не обмежують коло своїх знайомств, відстоюють свої погляди, планують свою роботу, але потенціал їх здібностей не відрізняється високою стійкістю. Ця група досліджуваних потребує подальшої серйозної і планомірної роботи з формування і розвитку комунікативних здібностей.

48 % респондентів в Експ. гр. 1; 54 % респондентів Експ. гр. 2 і майже стільки ж – 52 % респондентів Експ. гр. 3 мають рівень прояву комунікативних здібностей нижче середнього. Ці студенти не прагнуть до комунікативної діяльності, відчувають себе скуто в новому товаристві, колективі, віддають перевагу проведенню часу наодинці, обмежують свої знайомства, відчувають труднощі в встановленні контактів з людьми і, виступаючи перед аудиторією, погано орієнтуються в незнайомій ситуації, не відстоюють свої погляди, важко переживають образи, прояв ініціативи в суспільній діяльності значно занижений, в багатьох справах вони віддають перевагу уникненню прийняття самостійних рішень.

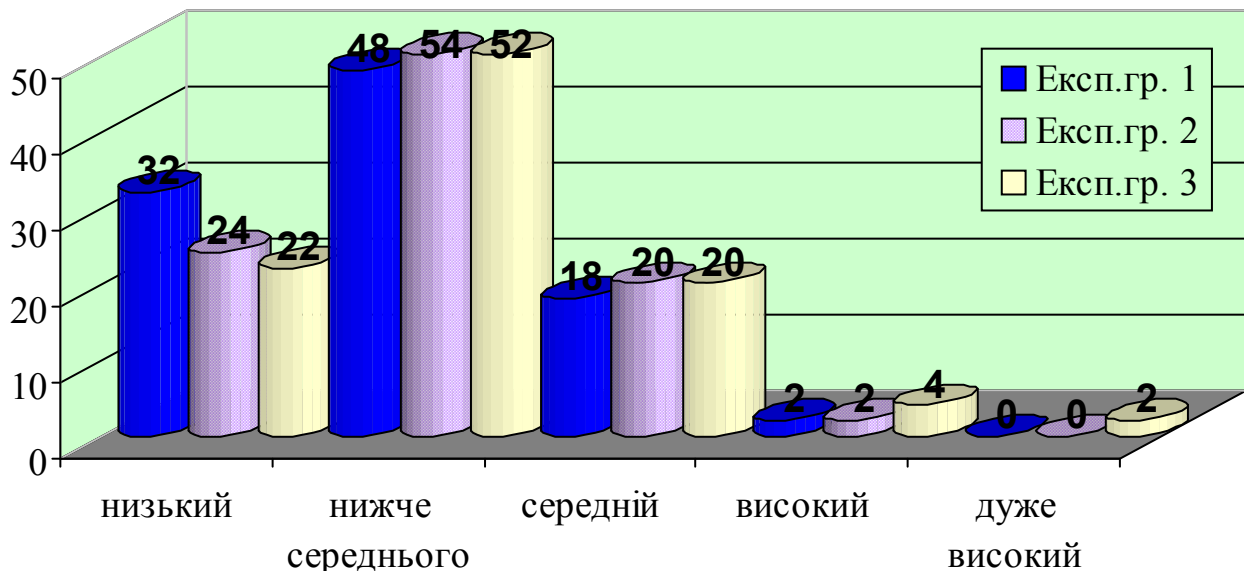
І 32 % респондентів Експ. гр. 1, тільки 24 % респондентів в Експ. гр. 2 і в Експ. гр. 3 – 22 % респондентів денної форми навчання мають низький рівень прояву комунікативних здібностей (рис. 1.).

Рис. 1. Порівняльна характеристика рівнів розвитку комунікативних здібностей у студентів (за методикою Б.Ф.Федоришина та В.В.Синявського).

Виходячи з того, що комунікативні здібності набувають свого розвитку залежно від зовнішніх впливів та соціальних умов, є змога підвищувати їх рівень прояву за допомогою спеціально підібраних психотехнік.

Разом із тим, експеримент показав деяке підвищення в темпах їх розвитку, в залежності від курсу, хоча і незначне. Це свідчить про тісний взаємозв'язок між потребою у спілкуванні та розвитком комунікативних здібностей у студентів - майбутніх психологів.

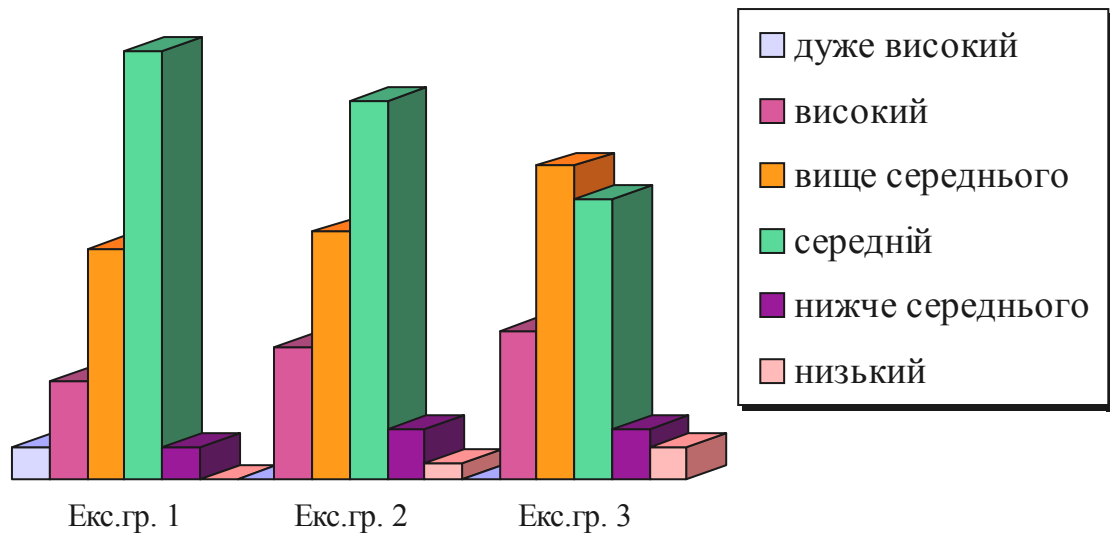
За тестом на визначення рівня контактності ми отримали результати щодо характеристики рівнів контактності (комунікабельності) студентів, зокрема, хто більш замкнений, неговіркий, надає перевагу самотності, а хто з бажанням вислуховує інших, тощо. На нашу думку ці якості особистості мають велике

значення для подальшого розвитку професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів в процесі своєї професійної роботи.

Динаміку прояву рівнів контактності у студентів Експ. гр. 1,

Експ. гр. 2 та Екс.гр 3 показано на рис. 2.

Рис. 2. Динаміка рівнів розвитку контактності студентів (за методикою В.Ф.Ряховського).

Надто високий рівень контактності мають тільки 4 % респондентів Експ. гр. 1, трохи більше – 8 % - респондентів Експ. гр. 2, і майже стільки ж – 6 % респондентів Експ. гр. 3. Їх комунікативність носить хворобливий характер. Вони балакучі, багатослівні, втручаються в справи, які не мають до них ніякого відношення, беруться судити про проблеми, у яких некомпетентні. Вільно або поволі часто є причиною різного роду конфліктів, їм необхідно зайнятися самовихованням.

Високий рівень контактності мають 2 % респондентів Експ. гр. 1, трохи більше – 6 % - респондентів Експ. гр. 2, і ще трохи більше – 8 % респондентів Експ. гр. 3. Вони завжди в курсі всіх справ. Люблять брати участь у всіх дискусіях, хоча серйозні теми можуть викликати у них нудьгу. Охоче беруть слово з будь-якого питання, навіть якщо мають про нього поверхові знання. Всюди почувають себе легко і невимушено. Беруться за будь-яку справу, хоча далеко не завжди можуть успішно довести її до кінця. Із цієї причини керівники і колеги ставляться до них із побоюванням і сумнівом.

Рівень контактності вищий за середній мають 8 % респондентів Експ. гр. 1, 12 % - досліджуваних Експ. гр. 2 і трохи більше – 14 % респондентів Експ. гр. 3. Такі студенти досить товариські (часом навіть надміру), цікаві, говіркі, люблять висловлювати свої думки,

міркування з різних питань, що, буває, викликає роздратування оточення. Охоче знайомляться з новими людьми, нікому не відмовляють у проханнях, хоча не завжди можуть їх виконати. Їм бракує, так це посидючості, терпіння й відваги при зіткненні із серйозними проблемами. При бажанні, однак, вони можуть змусити себе не відступати.

Середній рівень контактності мають 12 % респондентів Експ. гр. 1; 14 % - досліджуваних Експ. гр. 2 і тільки 8 % респондентів Експ. гр. 3. У них середній рівень комунікабельності. Вони допитливі, охоче слухають цікавого співрозмовника, досить терплячі у спілкуванні з іншими, відстоюють свою точку зору без запальності. Без неприємних переживань ідуть на зустріч із новими людьми. У той же час не люблять великих компаній, екстравагантні витівки й багатослівність викликають у них роздратування.

Рівень контактності нижче за середній мають 36 % респондентів Експ. гр. 1, 26 % - досліджуваних Експ. гр. 2 і 20 % – респондентів Експ. гр. 3. Вони замкнені, неговіркі, в дещо меншій мірі віддають перевагу самотності. Нова робота і необхідність нових контактів, якщо й не вводять їх у паніку, то надовго виводять із рівноваги. Вони знають цю особливість свого характеру й часто бувають незадоволені собою. Їм не потрібно обмежуватися тільки незадоволенням; їм необхідно перебороти ці особливості характеру. Іноді буває так, що при будь-якій захопленості вони раптово можуть стати комунікабельними і контактними, але це буває дуже рідко.

Низький рівень контактності мають 38 % студентів Експ. гр. 1, трохи менше 34 % - респондентів Експ. гр. 2 і тільки 12 % респондентів Експ. гр. 3. Такі студенти некомунікабельні, і тому страждають від цього найбільше вони самі, але і близьким людям від цього нелегко. На них важко покластися в справі, що вимагає групових зусиль, їм потрібно якнайбільше спілкуватися.

Висновки та перспективи.

Отже, професійно-комунікативні здібності сучасного психолога є багатогранним особистісно-професійним утворенням, яке забезпечує здатність до оптимальної організації взаємодії з іншими учасниками психологічного процесу та індивідуально-психологічних особливостей співрозмовників, швидкість та легкість

засвоєння нових, більш ефективних форм професійно-спрямованої комунікативної поведінки. Встановлена роль етапу професіоналізації у ВУЗі як провідного у активізації та фундації в студентському віці професійно-комунікативних здібностей. Також, професійно-комунікативні здібності, набувають свого розвитку залежно від зовнішніх впливів та соціальних умов. Визначено деяке зниження в темпах їх розвитку, хоча і незначне. З однієї сторони, це свідчить про тісний взаємозв'язок між контактністю та комунікативними здібностями, а з іншої - про недостатність комунікативної підготовки як суттєвої професійно-важливої характеристики майбутнього психолога. Професійно-комунікативні здібності інтегруються у стилі професійної взаємодії психолога, забезпечуючи індивідуальний характер його комунікативної діяльності з клієнтом та є основою готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності, провідним компонентом якої є високий рівень контактності.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания: Избранные психолог. труды / под ред. А.А.Бодалёва. – М.: "Ин-т практической психологии", Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. – 384с.
- 2.Батаршев А.В. Психодиагностика способности к общению, или Как определить организаторские и коммуникативные свойства личности. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 176 с.
- 3.Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика. – М.: Независимая фирма "Класс", 2001. – 336 с.
- 4.Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк: кн. для учителя. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 90с.
- 5.Дружинин В.Н. Психология общих способностей. - СПб.: Питер Ком, 1999. – 368 с.
- 6.Леонтьев А.А. Психология общения – Тарту: Изд-во Тарт. ун-та, 1984. – 220с,
- 7.Максименко С. Д. Генетическая психология (метологическая рефлексия проблем развития). – М.: Рефл-бук; 2000. – 320 с.

8.Моляко В.А. Психология творческой деятельности. - К.: Знание, 1978. - 45с.

9.Моляко В.А. Техническое творчество и трудовое воспитание. - М: Знание, 1985. - 134с.

10.Мясищев В.Н. Структура личности и отношение человека к действительности // Психология личности. - Самара: БАХРАХ, 1999. - Т.2. - С. 223 - 227.

11.Небылицын В.Д. Актуальные проблемы дифференциальной психофизиологии // Вопросы психологии. - 1971. - № 6. - С. 13 - 26.

12.Никифорова О.И. Исследования по психологии художественного творчества. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. - 155с.

13.Підготовка до професійного навчання і праці (психолого-педагогічні основи) / за ред. Г.О.Балла, П.С.Перепелиці, В.В.Рибалки. – К.: Наукова думка, 2000. – 188 с.

14.Пов'якель Н. І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога. Монографія. – НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 295 с.

15.Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / под. ред. Никифорова Г.С. и др. - СПб.: Речь, 2001. – 448 с.

16.Смульсон М. Л. Психология розвитку інтелекту: Монографія. – К.: Наука, 2001. – 276 с.

17.Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий. – М.: АПН РСФСР, 1961. – 535 с.

*Проанализировано психологические особенности динамики развития коммуникативных способностей и их взаимосвязь с контактностью у студентов, будущих психологов. Обозначено сравнительную характеристику развития коммуникативных способностей студентов первого, третьего и пятого курсов. Описано динамику уровней развития будущих психологов в процессе вузовской подготовки. **Ключевые слова:** коммуникативные способности, контактность, динамика уровней развития контактности, студенты будущие психологи.*

Analyzer psychological peculiarity dynamics progress communicative ability and their correlation from contact with students,

future psychologists. Acquaint with comparative description progress communicative ability students first, third and fifth courses. Describes dynamics standards progress future psychologists with process university preparation. Key words: communicative ability, contact, dynamic standards progress contact, students future psychologists.

УДК 159.9 : 316.454.52 (043)

Ханецька Т.І.

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті представлена психологічна специфіка формування культури мовленнєвого спілкування студентів-психологів у вищій школі.

Ключові слова: культура спілкування; культура мовленнєвого спілкування; формування культури мовленнєвого спілкування.

Постановка проблеми. У сучасній соціально-політичній і культурно-історичній ситуації, яка склалася в Україні, освіта повинна стати одним із факторів розвитку самої держави та трансформації суспільно-політичного та економічного життя суспільства. Соціальне замовлення ставить високі вимоги до професійної підготовки психолога і однією з актуальних проблем сучасної психологічної освіти є формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Потребою сучасної психологічної практики є підвищення ефективності та якості професійної підготовки майбутнього психолога до взаємодії з клієнтом, що дозволяє впливати на рівень його культури